

Barcelona 125 anys de l'abril de les dones de 1891, per Gregor Siles

Gregor Siles, historiador

L'abril de 1891, la ciutat de Barcelona estava en plena efervescència obrera, preparant la vaga del 1er de Maig¹: “Vivimos en aquella ebullición precursora de los grandes acontecimientos. Barcelona se halla poseída del vértigo de las ideas. Las reuniones de los trabajadores se suceden simultáneamente de una manera que de seguro no tiene su analogía en otro país” (*El Productor*, 16 d'abril de 1891).

La ciutat s'omplia de cartells convocant als obrers i les obreres a mítings i assemblees, entre tots destacava un de la *Secció Varia de Mujeres* on es feia una crida a constituir una organització de treballadores, la *Sociedad Autónoma de Trabajadoras de Barcelona y su Plano* (SAT), que es presenta en dos grans mítings a Barcelona. El primer se celebra el diumenge 12 d'abril al Circ Equestre de la plaça Catalunya, amb aproximadament unes 4000 dones assistents, i el segon el 26 del mateix mes en el Teatro Circo Barcelonés, al carrer Montserrat, amb una participació de 3000 dones. Aquest últim, per la proximitat del 1r de maig genera més expectació, amb periodistes de cinc diaris de Barcelona i representants de 47 societats obreres que vénen a donar-hi suport. L'èxit de les dues convocatòries queda demostrat en què la premsa professional, de rotatius com *La Publicidad* i *La Vanguardia*, es fa un major ressò que l'obrerista de diaris com *El Productor* i *La Tramontana*.

Les dones obreres, volien tenir una veu pròpia i diferenciada de la dels homes. Patien una major explotació laboral, amb salaris molt més baixos, jornades prolongades i nocturnes, discriminació social dins la feina i la llar, violència sexual i major analfabetisme, i sovint les seves reivindicacions eren ignorades per les societats obreres, majoritàriament dirigides per homes.

La descripció que fa la premsa de les assistents als mítings és de dones de totes les edats, “la hermosa matrona y la honesta doncella catalana” la majoria obreres del sector tèxtil, moltes acompanyades dels seus fills/files infants. Hi han alguns homes, però d'inici se'ls convida a marxar i si es quedaven, a cooperar en l'acte. La SAT en una circular abans del segon míting, encoratjava als homes a la solidaritat cap a la nova organització i es demanava que: “procuren la asistencia de sus esposas, hermanas e hijas” (*El Productor*, 23 d'abril de 1891).

En les dues sessions sentim la veu d'algunes de les dones de més renom dins del moviment obrer i llibertari, com l'activista Teresa Claramunt² i les mestres racionalistes Soledad Gustavo³ (que no està present però envia un escrit de suport) i Isabel Vila⁴. Aquesta última havia estat una pionera de l'internacionalisme a Catalunya, i la seva presència era el vincle d'unió amb la generació anterior.

Tot seguit destaquem algunes de les intervencions dels dos mítings indistintament, diferenciades l'un de l'altre per la data del diari utilitzat com a font.

Una nova organització obrera de dones

L'objectiu dels dos mítings és crear una organització obrera de dones, que reculli les principals reivindicacions de les treballadores. L'explotació laboral i social serà una de les principals demandes, com exposa Joaquina Matas, camisera d'ofici i presidenta de la primera sessió: “estaban cansadas de ser explotadas y que el objeto del meeting era emanciparse de las trabas que la actual organización de la sociedad oponía al libre desenvolvimiento de la mujer” (*La Vanguardia*, 13 d'abril de 1891). Així com donar representativitat als diferents oficis, i excloure als homes dels quadres dirigents “1. Constituirse en sociedad; 2. Reunirse en asambleas parciales las mujeres de los diversos oficios, para estudiar las necesidades de cada una de las secciones; 3. Excluir toda dirección administrativa y representación del hombre” (*La Publicidad*, 27 d'abril de 1891).

Ès a dir, que les dones puguin “ocupar un puesto entre el proletariado revolucionario” (Carme Abreu, participant en el miting, *La Publicidad*, 27 d'abril de 1891), doncs sindicats com les *Tres Clases del Vapor*, dirigits per homes, no escolten les demandes d'aquestes: “No es sana la asociación las Tres Clases dirigida por hombres que son verdaderas sanguijuelas de la clase; ataca duramente la gestión de estos: ¿podrá un hombre hacer ver vuestras necesidades, que no conocen tanto como nosotras?” (Teresa Claramunt, *La Publicidad*, 27 d'abril de 1891).

Anarquisme

En els mítings predomina la reivindicació de l'anarquisme, la sastressa Dolores Fané en una intervenció l'assenyalà com el camí per aconseguir l'emancipació de les dones: “habló en pro de la anarquía, asegurando que ello brindaba a la mujer los mejores manjares en la mesa de la organización social” (*La Publicidad*, 13 d'abril de 1891). Així com en una carta enviada per Soledad Gustavo: “aboga por la asociación de las mujeres, dice que la anarquía es la única fórmula do su emancipación”. (*La Publicidad*, 27 d'abril de 1891). El que s'ha interpretat dins d'un esforç i estratègia del moviment llibertari per atreure les dones obreres, que comencen a ser majoria en sectors com el tèxtil (Ralle, 2002). Estratègia que es veu reflectida dos anys abans en el diari àcrata *La Tramontana*, que commemora el centenari de la revolució francesa amb un monogràfic dedicat a les dones, i on s'escriuen sentències com aquesta: “Sépaló la mujer, su perfecta y absoluta libertad sólo puede ser reconocida por la anarquía”. (*La Tramontana*, 14 de juliol de 1889).

Necessitat d'una organització de dones

La manca d'una organització de dones, es considera que les ha perjudicat per enfrontar-se a l'explotació burgesa: “la mujer arrastra mil fatigas por no haberse organizado convenientemente como los hombres y que en cuanto lo hagan podrán dar la batalla á la burguesía con mejor éxito que el obtenido hasta ahora” (Isidra Tegero, participant en el míting, *La Vanguardia*, 13 d'abril de 1891).

Teresa Claramunt destaca la transcendència dels mítings, com a primera trobada de les dones i com l'inici d'altres, i crítica als homes que s'hi oposaven: “por primera vez se reunían las mujeres para tratar de sus derechos y que los hombres que se opusieran a ello no tenían educación: que aquella reunión convocada por la sección varia de mujeres, era preludio de otras” (*La Vanguardia*, 13 d'abril de 1891).

Demana que les dones incitin als seus marits a anar a la vaga, i que siguin propagadores de les idees allà exposades: “la mujer aliente á su marido para que no se amilane ante los peligros y sufrimientos materiales que trae consigo una huelga. Terminó encareciendo a todas propaguen un todas partes las ideas allí vertidas”. (*La Publicidad*, 13 d'abril de 1891).

Reivindicant el treball de totes les dones: obreres, costureres, serventes i nodrisses

Les dues convocatòries estan vinculades a la vaga de l'1 de maig, on la principal reivindicació era la jornada de 8 hores, com a punt de partida: “explicó el alcance del 1 De mayo, diciendo que las ocho horas no deben pedirse, sino tomarse (...) que si hoy piden ocho horas mañana pedirá seis” (Teresa Claramunt, *La Vanguardia*, 13 d'abril de 1891).

Les demandes laborals fan referència al sou de les dones, que ocupen els llocs més precaris i són pitjor pagades, aproximadament un 50% menys que un home de la mateixa categoria laboral: “Los industriales han extremado la rebaja de la mano de obra del trabajo de las mujeres por considerarnos débiles y desvalidas” (*La Vanguardia*, 27 d'abril de 1891). Especialment en el sector tèxtil, on les dones són majoria:

Lamentase de las duras condiciones de las obreras en ropa blanca, tanto de las que trabajan en los talleres como las que lo hacen en su casa, por el exiguó precio a que se pagan las confecciones de esta clase, tanto que para hacerse un mísero jornal de siete reales han de trabajar 16 horas diarias con la máquina y a mano (Joaquina Matas, participant en el míting, *La Vanguardia*, 27 d'abril de 1891).

Aquelles que cosien a domicili, són considerades les més explotades: “Citó la de negarse todas a ocupar aquellos puestos; habló de las modistas como una de las clases más oprimidas pues trabajan hasta altas horas de la noche y aun en día festivo, para alcanzar un mísero jornal” (Francisca Rosa, participant en el míting, *La Publicidad*, 13 d’abril de 1891).

Habitualment, les costureres havien treballat prèviament en una fàbrica tèxtil, quan es casaven i/o es convertien en mares abandonaven la indústria per passar a treballar per a tallers des de casa. Aquesta feina, encara que facilitava l’atenció de la llar, quedava al marge de tota legislació laboral. Estava molt mal pagada, equivalent al 60% del salari d’una obrera de fàbrica doncs el sou era considerat un complement del salari del marit, i se’ls imposava un gran volum de feina que les deixava sense temps lliure, al que se sumava la poca visibilitat social (Domínguez, 1997, Balcells, 2014).

També es dóna veu a les serventes, amb la participació de Mercedes Fontseré, que segons la premsa és una de les intervencions que més va impactar a les assistents:

pidan todas a los amos que las traten con más respeto, ya que a muchas se las considera peor que a los perros. Aconseja á la que no obtenga su petición, que el día 1 de mayo, á la una de la tarde, abandone a sus amos, y que las señoras vayan a la plaza. (*La Publicidad*, 27 d’abril de 1891).

Les serventes o minyones eren un dels sectors laborals on més explotació i abusos es donaven. Al recull de contes *Del Món* (1908), l’escriptora Dolors Monserdà denunciarà les agressions sexuals que patien les minyones a les cases on servien. Moltes eren immigrants (Oyón, 2008) i tenien escasses possibilitats de denunciar els fets, sovint es quedaven embarassades i eren acomiadades. Amb moltes dificultats per tornar a trobar feina, de vegades es veien abocades a la prostitució (Kaplan, 2003; Nash, 2010). Un llindar estret separava la dona obrera de la prostitució; sovint per moltes mares solteres i vídues, treballadores acomiadades, era l’única sortida per sobreviure (Kaplan, 2003). Uns anys abans en el diari llibertari *La Tramontana*, es considerava els salaris baixos i l’abús que patien les minyones com les dues causes principals de la prostitució: “La primera causa que tal volta la més capital és sens dubte lo baix preu a que se paga el treball manual de la dona. Així com l’abús que pateixen les minyones” (Frederich Gironella, 13 d’abril de 1888).

Alhora en el segon míting es parla de la feina de les nodrisses, com a manera de subsistència de les dones de les classes populars:

Unas que roban el alimento a sus hijos para amamantar a los hijos de los señores, a cambio de unas monedas para sustentarse y ayudar a su familia, y otras nodrizas de regalo, que abandonan, impías, a sus hijos para alcanzar el bienestar propio. A las primeras les brinda mil ventajas la asociación. (Teresa Claramunt, *La Publicidad*, 27 d’abril de 1891).

Les reivindicacions de costureres, serventes, nodrisses són importants de remarcar, perquè eren treballadores que no sortien a les estadístiques sobre la població laboral. Sense un espai de socialització com era el taller o la fàbrica, les seves demandes no eren tan visibles (Balcells, 1972; Domínguez, 1997; Kaplan, 2003; Oyón, 2008), el que demostra una voluntat de la nova organització d’arribar a totes les treballadores.

A la finalització dels dos mítings es donava la possibilitat d’inscriure’s a la nova organització, dividida en oficis:

Quedan constituidos los núcleos organizadores de las sociedades de sastras, zapateras, costureras y una agrupación de trabajadoras de varios oficios de la que se desprenderán los núcleos organizadores de los distintos oficios que cuenten suficiente número para organizar y en lo sucesivo (*La Vanguardia*, 27 d’ abril de 1891).

Apartar la dona del treball de la fàbrica i relegar-la a la llar

Altres dones reivindicuen apartar la dona de la fàbrica, com a manera de superar l’explotació. Francisca Lostaló, culpa a les màquines de què molta gent estigui sense feina, i demana la intervenció de l’estat perquè es

prohibeixi el treball femení doncs ocupa el lloc dels homes i desatenen la seva instrucció i la dels seus fills.

El progreso de la maquinaria ha dejado sin trabajo muchísimos brazos, y que es preciso el esfuerzo de todas para mejorar la situación de las mujeres trabajadoras; considera indispensable para ello la intervención del Estado; es del parecer que debe ser estrictamente prohibido el trabajo de la mujer, que pertenece al hombre y quo la mujer solo debe ocupar aquellos trabajos que no son propios del hombre. Afirma que la mujer entra en el terreno de la perversidad en fábricas y talleres y no puede instruirse ni dar á sus hijos las enseñanza que desearan (*La Publicidad*, 27 d'abril de 1891).

El treball de la dona, és vist com que usurpa el de l'home a la fàbrica: “Las mujeres en la fábrica ocupaban los puestos de los hombres, siendo peor pagadas que éstos y privándoles de aquellas plazas (*La Publicidad*, 13 abril de 1891) i es defensa la divisió de rols, l'home a la fàbrica, i la dona a la llar:

Se lamentó de que yacieran las mujeres constantemente supeditadas á los hombres, insistiendo en que esto no podía continuar, como no podía ser que ellos siguieras paseando y ellas trabajando, pues en su opinión los hombres debían casarse para trabajar activamente y las mujeres para cuidar de la casa y de los niños (Palma, participant al míting, *La Vanguardia*, 13 d'abril de 1891).

Era el discurs de la domesticitat, que relegava les dones a la llar i admetia que les dones cobressin menys que els homes. Els industrials en sectors com el tèxtil havien anant suplantant la mà d'obra masculina per abaratir costos, perquè estava acceptat socialment que elles cobressin molt menys. La resposta de molts obrers havia estat de culpar a les dones d'arrabassar-los els llocs de treball, renunciant així a una estratègia conjunta per la igualtat salarial de tots els gèneres. I en els mítings veiem que també algunes dones sucumbien a aquest discurs. Fins i tot relegant el paper revolucionari de les dones al dels homes:

las mujeres deben ser revolucionarias, no para cojer armas, sino para el dia 1° de mayo encerrarse en sus casas todas, hasta las sirvientas, sin querer trabajar, diciendo á nuestros padres y á nuestros hermanos: alsa cap al carrer, busca menjar, allà on hi hagi (Carme Llobera, *La Publicidad*, 27 d'abril de 1891).

Però no totes, Teresa Claramunt defensa la necessitat que la dona es guanyi la vida per no estar sotmesa: “es preciso dar a la mujer posibilidades de ganar dinero para que no venda sus fatigas, ni su honra por un puñado de plata” (*La Publicidad*, 27 d'abril de 1991).

Per acabar

La vida de la SAT va ser efímera, no va superar la repressió derivada de l'1 de maig, on les autoritats van suspendre moltes societats obreres. Altres organitzacions, continuaran donant veu a les dones, com la *Sociedad Autónoma de Mujeres*, preexistent a la SAT i on també participa Teresa Claramunt, o la *Sociedad Progresiva de Mujeres*, iniciada l'any 1898. La importància dels mítings, recau en la demostració del poder de convocatòria de les treballadores per donar a conèixer les seves principals reivindicacions. Així com el fet de voler aglutinar les demandes d'amplis sectors, des de les dones de les fàbriques fins a les menys visibles com eren les costureres, serventes, i nodrisses.

En relació a l'estratègia del moviment llibertari d'atreure a les dones, podem prendre una mirada més àmplia i percebre que són les dones treballadores, i majoritàries cada vegada més en sectors com el tèxtil, les que estan feminitzant el moviment àcrata i participant en la seva expansió. L'anarquisme havia crescut en part perquè el sistema parlamentari de la restauració era una pantomima que limitava la participació política d'amplis sectors de la població, que cercaran altres idees i mètodes per transformar la societat. El fet que les dones de les classes populars siguin les més explotades de la societat i les que menys opcions tenen per la participació política, farà que moltes es decantin per l'apoliticisme anarquista per intentar millorar la seva condició.

Respecte al debat sobre el discurs de la domesticitat, volen relegar les dones a la llar, es mantindrà durant molt temps, però ni els empresaris estaran disposats a renunciar a la mà d'obra més barata que representaven les dones obreres, ni moltes d'aquestes estaran disposades a renunciar a lluitar per la igualtat laboral amb els homes, i encara avui continuem.

I per no oblidar, estaria bé que a la plaça de Catalunya hi hagués un recordatori d'aquell primer míting del 12

Notes

1 Un any abans s'havia celebrat per primera vegada el 1 de maig com a data reivindicativa, amb una vaga "global" seguida a la majoria de països industrialitzats d'Europa i Amèrica i amb la jornada de 8 hores com a principal demanda.

2 Teresa Claramunt, l'any 1884 havia participat en la creació d'una secció de treballadores anarquista a Sabadell. El 1889 inicia la *Sociedad Autónoma de Mujeres*, amb la lliure pensadora Ángeles López de Ayala i l'espiritista Amàlia Domingo Soler. És la gran protagonisme dels dos mítings, i una de les principals activistes obreres dels anys vinents (Pradas, 2006).

3 Soledad Gustavo, pseudònim de Teresa Mañe, havia anat a l'any 1888 a Barcelona al *I Congrés dels Amichs de la Ensenyansa Laica* com a representant de la Escuela Laica de niñas de Vilanova i la Geltrú, aquesta escola l'havia fundat un any abans ella mateixa (Lozano, 2005) i formava part de la *Confederación de la enseñanza laica (La Tramontana, 17 d'agost de 1888)*. En una ponència presentada per ella en aquest congrés, s'acaba aprovant una proposició, "declarant que la dona té de ser considerada igual al home en drets i instrucció". (*La Tramontana, 28 de setembre de 1888*). L'any 1891 es casarà amb Juan Montsey i iniciaran junts una nova escola racionalista a Reus

4 Isabel Vilà, nascuda a Calonge l'any 1843, l'any 1868 va assistir a un míting a la Llagostera del socialista Fernando Garrido i del llibertari francès Elise Reclus que li marcarà profundament. Uns anys després va promoure una mobilització de dones, recollint 800 signatures per l'abolició de les quintes, la separació d'església i estat, i la llibertat de culte. Es va destacar per la seva militància internacionalista i en defensa de la jornada de 5 hores dels menors de 13 i 14 anys, per aquesta raó va ser coneguda com a "Isabel cinc hores". Va patir exili a Carcassona de 1874 a 1882, tornant a Sabadell on va crear una escola racionalista de nenes dins del Centre Republicà de Sabadell, vinculada a la *Institución Libre de Enseñanza*. L'any 1895 va ser cessada per la Junta del Centre per la seva vinculació amb el moviment espiritista (Ferrer, 2005)

Referències

Balcells, A. (2015). Les dones treballadores a la fàbrica i al taller domèstic de la Catalunya del segle XIX i primer terç del XX. *Catalan Historical Review*, pp. 171-180

Balcells, A. (1972). Condicions laborals de l'obra a la indústria catalana». *Recerques: història, economia, cultura*. núm 2 , pp. 141-159.

Domínguez, V. (1997). Treball femení a domicili a la indústria tèxtil de Sabadell durant el segle XX. *Arraona: revista d'història*, núm 21, pp. 67-80.

Ferrer, F. (2005). *Isabel Vilà. La primera sindicalista catalana*. Barcelona: Editorial: Viena

Lozano, I. (2005). *Federica Montseny, una anarquista en el poder*. Madrid: Espasa.

Monserdà, D (1908). *Del Món*. Barcelona: Biblioteca Popular de l'Avenç.

Nash, M. (2010). *Trabajadoras: un siglo de trabajo femenino en España (1900-2000)*. Generalitat de Catalunya, Departament de Treball.

Pradas, M.A. (2006). *Teresa Claramunt, la "virgen roja" barcelonesa; Biografía y escritos*. Barcelona: Virus.

Oyón, J. L. (2008). *La quiebra de la ciudad popular: Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*. Barcelona: Ediciones del Serbal.

Kaplan, T. (2003). *Ciudad roja, período azul: Los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso*. Barcelona: Península.

Ralle, M. (2002). La féminisation industrielle en Catalogne (1870-1910). Un enjeu pour l'anarchisme. Danièle Bussy Genevois (Ed). *Les Espagnoles dans l'histoire. Une sociabilité démocratique (XIXe-XXe siècles)*. Saint Denis: Presse Universitaires de Vincennes. (pp. 75-102).

Per citar l'article: Siles, G. (2016). Barcelona 125 anys de l'abril de les dones de 1891. *Catxipanda* (2). Recuperat (data de visualització), a <http://wpu.ir/xb5k7>